

KRIS VAN DEN BRANDEN
& MARIEKE VANBUEL

TAAAL OP SCHOOL

75 VRAGEN
over taalbeleid in het
secundair onderwijs

P E L C K M A N S

© 2023, Kris Van den Branden, Marieke Vanbuel en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Bij de samenstelling van *Taal op school* hebben wij teksten en illustraties ontleend waarvan wij de bron niet hebben kunnen achterhalen. Mogelijke rechthebbenden kunnen zich tot de uitgever wenden.

Omslagontwerp: Armée de Verre Bookdesign
Vormgeving: Crius Group

D/2023/0055/120
ISBN 978 94 6337 309 8
NUR 842
THEMA CJ, CFDC, CJAD, CJC

pelckmans.be

 facebook.com/pelckmans.be

 twitter.com/Pelckmans_be

 instagram.com/pelckmans.be

Inhoud

1/	Waarover gaat dit boek?	6
Deel 1. Inleidende hoofdstukken		9
2/	Wat is het nut van een taalbeleid op school?	10
3/	Waarover gaat taalbeleid?	15
4/	Hoever staan Vlaamse scholen met hun taalbeleid?	19
5/	Waarom is een taalbeleid implementeren zo moeilijk?	23
6/	Hoe ziet het taalbeleid van scholen eruit?	28
7/	Welk type talenbeleid heeft jouw school?	32
Deel 2. Effectieve taalstimulering		37
8/	Wat zijn de cruciale doelen van hedendaags talenonderwijs?	38
9/	Welke accenten leggen de nieuwe eindtermen?	41
10/	Wat zijn de belangrijkste doelen van literatuuronderwijs?	46
11/	Wat moet je zeker weten over taalverwerving vooraleer je taalonderwijs begint te geven?	51
12/	Wat zijn de kenmerken van krachtig talenonderwijs?	59
13/	Hoe herken je een betekenisvolle taalkaak?	62
14/	Hoe moderne technologie inzetten in het talenonderwijs?	66
15/	Wat maakt begrijpend lezen zo moeilijk?	71
16/	Hoe kun je de begrijpend-leesvaardigheid van leerlingen bevorderen?	75
17/	Hoe onderwijs je leesstrategieën?	79
18/	Hoe bouw je een begrijpend-leesactiviteit op?	83
19/	Hoe kun je de leesmotivatie van jongeren bevorderen?	85
20/	Wat maakt schrijfvaardigheid zo moeilijk?	89
21/	Hoe goed kunnen onze leerlingen schrijven aan het einde van het secundair onderwijs?	93
22/	Hoe kun je de schrijfvaardigheid van leerlingen bevorderen?	96
23/	Hoe bouw je een schrijfactiviteit op?	99
24/	Hoe werken aan spelling in het secundair onderwijs?	102
25/	Wat maakt begrijpend luisteren zo moeilijk?	106
26/	Hoe kun je de luistervaardigheid van leerlingen bevorderen?	110
27/	Hoe bouw je een gerichte luisteractiviteit op?	112
28/	Hoe kun je de spreekvaardigheid van leerlingen bevorderen?	117

29/	Waarom is het verschil tussen geplande en ongeplande spreektaken belangrijk?	122
30/	Wat is de meerwaarde van debatten?	124
31/	Wanneer werkt groepswerk echt?	127
32/	Wat zijn de kenmerken van krachtig literatuuronderwijs?	133
33/	Waarom is literatuuronderwijs broodnodig?	136
34/	Waarom zijn korte verhalen zo interessant voor het literatuuronderwijs?	139
35/	Hoe stel je een leeslijst samen?	141
36/	Hoe woordenschatverwerving in het Nederlands en een vreemde taal bevorderen?	144
37/	Wat zijn de kenmerken van krachtig grammaticaonderwijs?	149
38/	Hoe taalbeschouwingsonderwijs motiverender en krachtiger maken?	154
39/	Hoe kun je taalcompetenties breed evalueren?	157
40/	Productieve taalvaardigheden beoordelen: werken met criteria of rubrieken? ..	160
41/	Wat is goede feedback?	164
42/	Hoe de zelfsturing van taalleerders bevorderen?	167
43/	Waarom is taal op school moeilijk voor veel leerlingen?	171
44/	Hoe de kwaliteit van interactie tijdens klasgesprekken verhogen?	175
45/	Wat is taalgericht vakonderwijs?	179
46/	Wat zijn taalcompetente leraren?	184
47/	Wat is CLIL?	187
48/	Werk CLIL?	190
49/	Hoe bruggen bouwen tussen taalvakken en andere vakken in het curriculum?	192
50/	Hoe omgaan met anderstalige nieuwkomers op schoolniveau?	195
51/	Hoe kun je ex-anderstalige nieuwkomers ondersteunen tijdens de les?	200
52/	Hoe omgaan met meertaligheid in het talenonderwijs?	205
53/	Hoe omgaan met meertaligheid op school?	208

Deel 3. Leeromgeving voor leraren 211

54/	Waarom is samenwerking tussen leraren zinvol?	212
55/	Hoe wordt een team een professionele leergemeenschap?	217
56/	Hoe werkt collegiale observatie het best?	220
57/	Hoe in zee gaan met inspirerende externe partners?	224
58/	Hoe kiezen we effectieve professionaliseringsinitiatieven voor ons taalbeleid?	227
59/	Hoe ouders betrekken bij de school?	230
60/	Wat kunnen partnerschappen met andere scholen betekenen?	234
61/	Hoe selecteren we gepaste taalstimuleringsmaterialen?	236
62/	Waarom herken je goed taalstimulerend lesmateriaal?	241

Deel 4. Strategieën voor taalbeleid	245
63/ Hoe doelstellingen formuleren voor taalbeleid op school?	246
64/ Hoe kiezen we acties binnen een krachtig taalbeleid?	254
65/ Hoe houden we de focus in ons taalbeleid?	260
66/ Werken we het best een taalbeleidsplan op papier uit?	265
67/ Wie stel je aan als taalbeleidscoördinator?	269
68/ Wie heeft de leiding in taalbeleid?	275
69/ Hoe stimuleer je betrokkenheid bij het taalbeleid?	280
70/ Hoe communiceer je de taalbeleidsdoelen en -acties?	283
71/ Hoe omgaan met weerstand bij de implementatie van taalbeleid?	287
72/ Wat is de juiste timing voor taalbeleid?	293
73/ Hoe monitor en evalueer je het taalbeleid op school?	297
74/ Hoe aan de slag gaan met leerlingresultaten in functie van taalbeleid?	306
Slotbeschouwing	311
75/ Wat meenemen uit dit boek?	312
Eindnoten	313
Bibliografie	317

1 Waarover gaat dit boek?

Elke dag worden leerlingen op school ondergedompeld in taal. In elke les gebruiken leraren taal om nieuwe concepten uit te leggen, leerlingen te laten reflecteren en te testen wat ze hebben begrepen. Elke les biedt zo een waaier aan taalleerkansen.

Met dit boek willen we leraren, directies, taalbeleidscoördinatoren en taalonderwijsondersteuners handvatten aanreiken om die taalleerkansen zoveel mogelijk te benutten. Het boek bestaat uit vier delen waarin telkens een onderdeel van taalbeleid wordt uitgewerkt. In elk hoofdstuk staat één vraag over de school- of klaspraktijk centraal waarop we een antwoord formuleren, afgetoetst aan inzichten uit recent onderzoek.

Deel 1: Inleidende hoofdstukken

Deel 1 bevat een aantal inleidende hoofdstukken. In dit deel gaan we in op het belang van taalbeleid op school, en op wat taalbeleid precies inhoudt. We beschrijven in dit deel ook in welke mate Vlaamse scholen op dit moment al een krachtig talenbeleid hebben geïmplementeerd.

Deel 2: Effectieve taalstimulering

Deel 2 draait om de kwaliteit van het taalstimulerend onderwijs in elke klas. In onze bespreking worden de meest recente inzichten van het beschikbare onderzoek naar de principes en kenmerken van krachtig taalstimulerend onderwijs geïntegreerd. Goed taalstimulerend onderwijs kan ervoor zorgen dat alle leerlingen de taalcompetenties kunnen ontwikkelen die ze nodig hebben op school en in de samenleving. Goed taalstimulerend onderwijs zorgt er ook voor dat leerlingen in alle vakken vlot tot leren kunnen komen.

Deel 3: Leeromgeving voor leraren

Deel 3 gaat over een cruciale voorwaarde die vervuld moet zijn om dat krachtige taalonderwijs in elke klas te realiseren, namelijk een leeromgeving voor leraren. Die leeromgeving zorgt ervoor dat leraren de competenties kunnen ontwikkelen om doeltreffend met taal in hun vak om te gaan en de taalcompetenties van hun leerlingen te bevorderen. In zo'n leeromgeving krijgen leraren onder andere:

- ✓ mogelijkheden om te leren van en samen te werken met collega's;
- ✓ kansen om partnerschappen aan te gaan met ouders en externen zodat ze hun competenties verder kunnen uitbreiden;
- ✓ ondersteunende materialen en tools aangereikt.

Leraren moeten het gevoel hebben dat ze een verschil kunnen maken voor hun leerlingen, en dat ook zij een bijdrage kunnen leveren tot een krachtig talenbeleid in hun eigen school.

Deel 4: Strategieën voor taalbeleid

In deel 4 reiken we aan schoolteams een aantal strategieën aan die kunnen helpen om de kracht van het taalonderwijs in de klas én de kracht van de leeromgeving voor de leraren op school te verhogen. Een taalbeleid implementeren gebeurt altijd binnen een bepaalde schoolcontext, met bepaalde teamleden en leerlingen, vanuit bepaalde doelstellingen ... Er zijn dus heel wat factoren die een invloed hebben op het verloop ervan, zoals de beleidskeuzes zelf, de competenties, het verantwoordelijkheidsgevoel en de overtuigingen van de betrokkenen, en de schoolcontext (bijvoorbeeld externe druk, infrastructuur, schoolcultuur ...). Hoe begin je aan een taalbeleid voor jouw school, of hoe zorg je dat het huidige taalbeleid meer effect heeft?

Afhankelijk van waar een school staat, kunnen bepaalde strategieën worden ingezet om het talenbeleid op de school te versterken. Het zou bijvoorbeeld goed kunnen dat het beleidsteam allerlei ideeën heeft om het taalonderwijs te verbeteren, maar dat de ideeën niet tot op de klasvloer raken. Zo'n school heeft andere strategieën nodig dan een school waar er heel veel op de klasvloer gebeurt, maar waar er een samenhangende visie ontbreekt op de prioritaire doelen en de evaluatie van het talenbeleid. Waar de eerste school prioritair zal moeten inzetten op strategieën 2, 3 en 4, om zo een leeromgeving voor leraren te creëren, zal de tweede school meer baat hebben bij strategieën 1, 2 en 6 om effectief taalstimulerend onderwijs tot op de klasvloer te krijgen (figuur 1.1). In deel 4 van dit boek bieden we daarom een gereedschapskist aan van taalbeleidsstrategieën waarmee schoolteams gericht kunnen sleutelen aan het taalbeleid van hun eigen school.



Figuur 1.1. Implementatiestrategieën voor een effectief talenbeleid (gebaseerd op Viennet & Pont, 2017).

Een woordje over terminologie: taalbeleid of talenbeleid?

Sommigen gebruiken de term *taalbeleid*, anderen de term *talenbeleid*. De eerste term is de meest algemene, de tweede term wordt vooral gebruikt om de omgang met talige diversiteit in de verf te zetten, of om te benadrukken dat taalbeleid ook betrekking kan hebben op vreemdetalenonderwijs. Doorheen dit boek gebruiken we voornamelijk de term taalbeleid. Dat is niet omdat we de term talenbeleid onbelangrijk vinden, maar omdat taalbeleid de overkoepelende term is. Lezers die met inzichten uit dit boek aan de slag willen gaan, kunnen gerust gebruikmaken van de term die ze zelf het meest geschikt vinden voor het taalbeleid of talenbeleid in hun school.

Hoe lees je dit boek?

Het boek leent zich ertoe om zowel van voren tot achteren te worden gelezen, als doelgericht en selectief. Elke vraag waarop we een antwoord formuleren – en dus elk hoofdstukje – staat min of meer op zichzelf. De lezer die gericht op zoek is naar een antwoord op specifieke vragen, kan die hoofdstukken gerust apart lezen. In verschillende hoofdstukken zijn overigens ook verwijzingen te vinden naar andere gerelateerde vragen.

Inleidende hoofdstukken

2 Wat is het nut van een taalbeleid op school?

Taalbeleid heeft als ultiem doel om de taalcompetenties van leerlingen te bevorderen via goed onderwijs. Maar waarom moet dat via taalbeleid? Kunnen alle leraren niet gewoon goed onderwijs geven? Waarom volstaan goede, individuele leerkrachtpraktijken niet? En moet er niet eerder aan de lerarenopleiding gesleuteld worden als we vinden dat er iets moet veranderen?

Natuurlijk is er (ook) nood aan sterke lerarenopleidingen. Maar dit boek gaat over wat schoolteams in hun eigen school kunnen doen om de taalcompetenties van hun leerlingen maximaal te bevorderen en ervoor te zorgen dat leerlingen in alle vakken tot leren komen via taal. Daarom heet dit boek 'Taal op school': de leden van een schoolteam nemen de verantwoordelijkheid op voor wat zij zelf kunnen doen, en ze doen dat samen. Ze werken samen, reflecteren samen, streven naar een gedeelde visie op taal op school. Dat samen streven naar krachtiger taalonderwijs en een krachtiger onderwijs-via-taal wordt vaak 'taalbeleid' genoemd. In dit hoofdstuk bespreken we de meerwaarde van een taalbeleid, en daarbij starten we vanuit een praktijkverhaal.



Praktijkverhaal: de aanleiding voor taalbeleid op de school van Karel en Femke

Er zijn vaak verschillende aanleidingen voor een taalbeleid op school, zelfs binnen één school. Tegenvallende cijfers op examens of gestandaardiseerde toetsen van het onderwijsnet, een veranderde leerlingenpopulatie, een (dwingende) suggestie van de onderwijsinspectie of een nieuw professionaliseringstraject kunnen allemaal aanleiding vormen om met een taalbeleid te starten of het oude nieuw leven in te blazen. Maar meestal is er één aanleiding die de doorslag geeft om er écht werk van te maken. In het geval van de school van Karel (leerkracht fysica in de tweede en derde graad) en Femke (leerkracht godsdienst in de tweede graad) merkten verschillende teamleden een concreet probleem op:

Karel: 'Waar ik mij heel erg aan erger, is aan leerlingen die niet deftig kunnen formuleren wat ze denken. Als fysicaleerkracht trek ik daar dan ook punten voor af. Als een leerling het antwoord op de vraag niet in een deftige vorm kan gieten, maar ik zie dat hij of zij wel een notie van het antwoord heeft, trek ik daar punten voor af en schrijf erbij: "Formulering".'

Femke: 'Ik zie dat ook terugkomen in portfolio's, portfolio's voor godsdienst dan. De leerlingen moeten bijvoorbeeld een krantenartikel lezen en bepaalde vragen daarover beantwoorden, maar ze lezen het krantenartikel niet deftig genoeg, ze lezen die vragen ook niet deftig genoeg en wat ze dan op papier zetten ... Dat is 4 aso, maar het is soms echt ... ja, heel erg om te lezen.'

Karel: '... en in het hoger onderwijs lopen ze tegen de muur, hè.'

De bezorgdheid van de leraren dat steeds meer leerlingen moeite hebben met het formuleren van bondige antwoorden op open vragen vormt volgens de taalcoördinator van deze school de ideale aanleiding om samen na te denken over gepaste taalbeleidsmaatregelen. Samen willen de teamleden hun leerlingen, die veelal doorstromen naar het hoger onderwijs, zoveel mogelijk taalcompetenties meegeven die ze later zullen nodig hebben.

Wat zijn taalcompetenties voor de 21ste eeuw?

Elke school wil haar leerlingen maximaal voorbereiden op de toekomst. Die toekomst valt echter steeds minder gemakkelijk te voorspellen. Onze 21ste-eeuwse samenleving verandert aan een razendsnel tempo: de andere kant van de wereld wordt steeds bereikbaarder, samenlevingen worden door migratie nog meer divers, elk jaar komen er technologische nieuwigheden op de markt waardoor we steeds meer toegang hebben tot (ongefilterde) informatie en onze communicatiemogelijkheden verder uitbreiden. Wie zijn competenties niet levenslang blijft ontwikkelen, loopt heel wat kansen mis op de arbeidsmarkt en in het dagelijks leven.¹

Hoe onvoorspelbaar onze toekomstige samenleving ook is, talige competenties zijn en blijven een absolute sleutelcompetentie. Bij zowat alles wat we doen – of het nu gaat om communiceren in een vreemde taal met mensen aan de andere kant van de wereld, bestellingen plaatsen, vergaderen, tweets de wereld insturen of Netflix kijken – doen we een beroep op taal. Talig competent zijn betekent dat iemand 'in authentieke contexten zinvol en doelgericht om kan gaan met functionele taal'². Concreet betekent dat dat iemand talige boodschappen kan begrijpen en gebruiken met het oog op doelgerichte communicatie. Door dat te doen, kunnen mensen tegelijk allerlei andere doelen bereiken: als ze talige boodschappen doelgericht begrijpen en produceren, kunnen ze kennis vergaren, zichzelf ontplooiën, levenslang leren, participeren in allerlei domeinen, informatie verwerven en uitwisselen, actief burgerschap opnemen, geld besparen ... Taalcompetenties zijn een sleutel tot volwaardig participeren en interageren. Taalcompetenties leiden tot een meer volwaardig leven. Taalcompetenties zijn levensbelangrijk.

Waarom is taal belangrijk in alle vakken?

Van een taalbeleid wordt vaak gezegd dat het een opdracht is voor taalleraren (leraren Nederlands en vreemde talen). Maar dat klopt niet. Alle leraren – of ze nu geschiedenis, PAV of haartooi geven – gebruiken taal om hun leerlingen te onderwijzen, te activeren en te evalueren. Alle leraren zijn intensieve taalgebruikers, en verlangen ook van hun leerlingen dat ze intensief taal gebruiken tijdens hun vak. Uit onderzoek blijkt dat de taal van leraren en handboeken in het secundair onderwijs vaak moeilijk en abstract is, en veel vakterminologie bevat die voor veel leerlingen niet altijd begrijpelijk is. Daardoor komt hun begrip van de leerstof, en dus hun hele leerproces in het gedrang. Er gaapt met andere woorden een kloof tussen de moeilijkheid van de taal van het onderwijs en de taalcompetenties van de leerlingen. Zo'n kloof kan op twee manieren gedicht worden: de taalcompetenties van de leerlingen verhogen en/of bewust omgaan met moeilijke instructietaal in het onderwijs (bijvoorbeeld door het toepassen van de principes van taalgericht vakonderwijs).

>> *Hoofdstuk 45, Wat is taalgericht vakonderwijs?*

Elke leraar kan bewust omgaan met de taal van zijn/haar vak, en elke leraar kan ook kansen scheppen voor de leerlingen om hun lees-, spreek-, schrijf- en luistercompetenties verder te ontwikkelen. Leraren doen dat echter het best niet alleen. Dan zit iedereen in zijn/haar klasje hetzelfde wiel uit te vinden. Leraren kunnen dus maar het best samenwerken en samen reflecteren over hoe ze met taal omgaan. Als ze dat doen, zetten ze de stap van individuele taalpraktijk naar een gezamenlijk taalbeleid.

Een taalbeleid kan helpen om alle leraren van het schoolteam bewuster te maken van die taalbarrières in hun eigen vakken voor effectief leren, en kan hen ook helpen om effectief met die kloof om te gaan. Een taalbeleid kan dus alle leraren van het team helpen en inspireren om zowel bewuster om te gaan met hun instructietaal als hun steentje bij te dragen tot het verhogen van de taalcompetenties van de leerlingen. Het resultaat van die inspanningen is effectiever onderwijs in alle vakken: de leerlingen halen de doelen van het vak beter.

Waarom is teamwerking zo belangrijk?

Leraren zoeken vaak afzonderlijk naar manieren om de leerlingen die voor hen zitten zo goed mogelijk te ondersteunen bij het verwerven van taalcompetenties. Taalbeleid helpt om dat op een meer gestructureerde en duurzame manier te doen, als team. De kern van taalbeleid is immers dat leraren hun isolement doorbreken en samen nadenken en handelen rond taalcompetenties. Als leraren hun krachten bundelen, dan kunnen ze elkaar inspireren en versterken. Dan hoeft niet iedereen het taalwiel uit te vinden en op zoek te gaan naar betere manieren om taalstimulerend te werk te gaan.

De kracht van teamwerking is een kenmerk van krachtig onderwijs. Scholen waarin leraren veel met elkaar praten over instructie, onderling ideeën en materialen uitwisselen en elkaar vertrouwen, samen lessen ontwerpen of evalueren, slagen er beter in om de pres-

taties van leerlingen te verbeteren dan scholen waarin elke leraar afzonderlijk te werk gaat.³ Meer zelfs, in diverse meta-analyses rond de impact van instructie op leren, blijkt gezamenlijke leerkrachtdoeltreffendheid (*collective teacher efficacy*) een heel sterk effect te hebben op leerlingprestaties: dat slaat op het geloof van een team dat ze samen, én door samen te werken, het verschil kunnen maken voor hun leerlingen. Samen is beter.

Waarom is een taalbeleid schoolspecifiek?

Soms wordt geopperd dat het de taak is van de lerarenopleidingen om leraren te leren hoe ze de taalcompetentie van leerlingen zo doeltreffend mogelijk kunnen stimuleren. Lerarenopleidingen hebben inderdaad de taak om toekomstige leraren zo goed mogelijk voor te bereiden op de onderwijspraktijk. Er blijven echter hoe dan ook aanpassingen nodig op de school- en klasvloer zelf: ook al lijken scholen op elkaar qua onderwijsaanbod, infrastructuur of structuur, in geen twee scholen zijn de leerlingen, leraren, ouders of schoolcultuur ... identiek. Het onderwijs dat in een school gegeven wordt, hangt niet alleen af van einddoelen, maar wordt ook in sterke mate beïnvloed door allerlei contextfactoren.⁴



Sinds we die nieuwe digiborden hebben, zoeken we onbekende woorden meteen op op het internet. En we laten leerlingen ook veel vaker een powerpointpresentatie geven over thema's die we pas hebben afgerond. Zo krijgen ze de kans om hun spreekvaardigheid te oefenen, en krijgen wij zicht op wat ze van de leerstof hebben begrepen.

Susanne, taalbeleidscoördinator, SO-school

In deze school kwamen de digiborden er niet in functie van het taalbeleid, maar ze hebben de taalbeleidsacties rond spreekvaardigheid wel een stevige boost gegeven. Kenmerken van de specifieke schoolcontext, zoals de infrastructuur of de onderlinge dynamiek tussen teamleden, zijn wel degelijk van belang in lokale (taal)beleidsprocessen.

Moeten we vooral inzetten op de remediëring van 'taalzwakke leerlingen'?

Verschillende scholen grijpen in het kader van hun taalbeleid terug naar remediëringsoefeningen voor leerlingen die ze 'minder taalvaardig' noemen. Zo ook in de school van Nils (leerkracht tso, derde graad):



Er is zeker een talenbeleid. Het is eigenlijk zo ... in detail kennen wij [de leraren] dat niet, maar de GOK-werking heeft taal wel als één van de werkpunten. Zij halen leerlingen met taalproblemen of die op taaltesten zwak scoren, er geregeld uit om extra te lezen of extra te oefenen.

Nils, leraar aardrijkskunde

Uit onderzoek van onder andere Slavin en collega's blijkt dat remediëring in de vorm van zorgklassen of andere bijlessen buiten de schooluren leerlingen met leermoeilijkheden wel degelijk vooruithelpt, maar dat aanpassingen doen aan de gewone klaspraktijk op de lange termijn een veel grotere impact heeft. Remediëring is immers tijdsintensief en helpt maar een beperkt aantal leerlingen vooruit, terwijl krachtige lessen voor de meeste leerlingen net zo effectief zijn én meer leerlingen bereiken.⁵ Strategische en preventieve acties die uit dialoog tussen teamleden ontstaan en die in elk vak kunnen worden geïntegreerd, hebben een veel groter effect op de lange termijn.

3 Waarover gaat taalbeleid?



Een taalbeleid is toch voor veel collega's – dat was voor mij ook en dat is nog voor een stuk zo – een term ... ja, met te weinig inhoud. Ik denk dat als we hier in de school eens rondvragen ... Dat taalbeleid, dat is zoiets abstracts. Eigenlijk zou het helemaal anders moeten.

Ingrid, taalbeleidsteam lid

Taalbeleid gaat over alle manieren waarop een schoolteam er samen voor probeert te zorgen dat leerlingen de taalcompetenties verwerven die ze nodig hebben op school en in de samenleving. In feite heeft elke school dus een taalbeleid, want elke school is bezig met de taalverwerving van leerlingen.

Toch is dat niet het taalbeleid waaraan leraren denken wanneer ze ideeën uitwisselen over een taalbeleid uitwerken en invoeren: ze denken aan plannen, doelstellingen, acties, evaluaties ... Kortom, ze denken aan allerlei manieren om iets te *veranderen* aan de taalcompetenties van leerlingen. En laten ze dat deel van taalbeleid net zo moeilijk vinden. Hoewel taalbeleid al jaren deel uitmaakt van het Vlaamse onderwijsbeleid, blijkt het voor schoolteams niet altijd duidelijk wat er precies van hen wordt verwacht. Meer dan de helft van de schoolteamleden die in secundaire scholen met taalbeleid bezig zijn, vindt dat de overheid onvoldoende duidelijk communiceert over wat er van scholen wordt verwacht.⁶ Nochtans is duidelijkheid over wat taalbeleid inhoudt een belangrijke voorwaarde voor de succesvolle invoering ervan in scholen.⁷

Zit er te veel in 'taalbeleid'?

De leraar in het citaat hierboven vindt taalbeleid te abstract: het heeft te weinig inhoud. Van den Branden⁸ stelt dat taalbeleid soms te veel betekent: het is een containerbegrip. Het omvat zoveel dat het onduidelijk is waar het eigenlijk over gaat: 'Gaat taalbeleid over de regels over het gebruik van (thuis)talen op school? Gaat het over de didactiek van het taalvaardigheidsonderwijs? Over de evaluatie van taalcompetenties? Over de remediëring van taalzwakke leerlingen? Of over dat alles tegelijkertijd?'

Wat houdt een goed taalbeleid in?

Schooleffectiviteitsonderzoek kan concrete handvatten bieden voor een antwoord op de vraag: 'Wat is taalbeleid?' Dat soort onderzoek houdt zich bezig met het achterhalen van de schoolkenmerken die kunnen leiden tot betere schoolprestaties en gelijke onderwijskansen.

Volgens schooleffectiviteitsonderzoek heeft een krachtig schoolbeleid in de eerste plaats impact op de manier waarop leraren onderwijzen. Het creëert de randvoorwaarden voor goed onderwijs. Kyriakides en zijn collega's⁹ komen in hun onderzoeksreview tot de conclusie dat een effectief schoolbeleid veelvuldig door het team wordt gemonitord en geëvalueerd, en dat het bestaat uit twee dimensies: (1) er is een leeromgeving voor leraren; en (2) de focus ligt op effectief onderwijs in de klas. Vertaald naar taalonderwijs kunnen we een effectief taalbeleid dus voorstellen zoals in figuur 3.1.



Figuur 3.1. Effectief taalbeleid (gebaseerd op Kyriakides et al., 2010).

Beide dimensies zijn noodzakelijke voorwaarden die moeten zijn vervuld opdat taalbeleid daadwerkelijk tot een verhoging van de taalcompetenties van leerlingen kan leiden. Als er geen leeromgeving voor leraren aanwezig is, dreigt taalbeleid te blijven hangen in beleidskamers of afhankelijk te worden van het initiatief van een paar bevlogen (taal) leerkrachten. Als er geen effectief taalonderwijs in elke klas is, dreigt taalbeleid vooral een denkproces te blijven, of een allegaartje te zijn van onsamenvangende acties of instrumenten. Wanneer beide dimensies ontbreken, bestaat een taalbeleid hooguit op papier, of uit een vage visie met weliswaar goede bedoelingen, maar zonder impact op de klasvloer. Hierna gaan we verder in op de twee dimensies van een effectief taalbeleid.

Een leeromgeving voor leraren

Een school is niet alleen een leeromgeving voor leerlingen, maar ook voor leraren. Een leeromgeving voor leraren inspireert leraren op het vlak van taalbeleid, daagt hen uit om te experimenteren rond taalstimulering, en geeft hen de kans om voortdurend bij te leren. Dat gebeurt onder meer doordat leraren samen nadenken over wat ze belangrijk vinden op het vlak van taalontwikkeling en taalstimulering, (samen) reflecteren op hun eigen klaspraktijk, zich in teamverband blijven professionaliseren rond principes van effectief taalonderwijs en samen experimenteren met praktijken die op onderzoek gebaseerd zijn. Dankzij een leeromgeving voor leraren kan effectief taalonderwijs tot op zoveel mogelijk klasvloeren geraken.

Effectief taalonderwijs in elke klas

Om van effectief taalonderwijs in elke klas te kunnen spreken, is het belangrijk dat leraren taalstimuleringspraktijken toepassen in hun lessen die *evidence-informed* zijn. Dat betekent dat het praktijken zijn waarvan we uit onderzoek weten dat ze werken om taalcompetenties te stimuleren. We weten bijvoorbeeld uit verschillende onderzoeken dat gebruikmaken van functionele leestaken of inzetten op samenwerkend leren goed werkt om begrijpend lezen te bevorderen.

>> *Hoofdstuk 16, Hoe kun je de begrijpend-leesvaardigheid van leerlingen bevorderen? Voor effectieve begrijpend-leesdidactiek.*

Het is ook essentieel dat de *evidence-informed* praktijken niet alleen in klasexterne remediëring worden toegepast, maar vooral (en dus in de eerste plaats) in de reguliere lessen, en door zoveel mogelijk leraren. Uit onderzoek blijkt immers dat het dié maatregelen zijn die de grootste impact hebben op de taalontwikkeling van leerlingen.¹⁰ Het is de leraar die met zijn of haar dagelijkse onderwijs het verschil kan maken. Daarom is het beter om in te zetten op de competenties van leraren in effectieve taaldidactiek in plaats van boeken voor de schoolbibliotheek aan te kopen of leesstrategiekaarten te bevestigen op de banken van de leerlingen – al heb je die ondersteunende materialen soms wel nodig opdat leraren effectieve instructie kunnen bieden.

Waarom lijkt het alsof er veel zit in ‘taalbeleid’?

Aan het begin van dit hoofdstuk schreven we dat het lijkt alsof zowat alles onder taalbeleid valt. Dat komt omdat taalbeleid over veel *kan* gaan. Een taalbeleid is namelijk een *middel* om taalcompetenties van leerlingen te versterken.

In de vorige editie van onze handboeken definieerden we taalbeleid als ‘de structurele en strategische poging van een schoolteam om de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoeften van leerlingen met het oog op de bevordering van hun algehele ontwikkeling en onderwijsprestaties’¹¹.

Volgens die definitie probeert een schoolteam met taalbeleid zijn taalonderwijs aan te passen, afgestemd op de noden van de leraren en de leerlingen. Een taalbeleid is dus bij uitstek schoolspecifiek. Een taalbeleid *kan* dus over thuistalen gaan, het *kan* over de vreemdetaalvakken gaan, en het *kan* tegelijkertijd over professionalisering van leraren gaan op het vlak van taal. Welke acties schoolteams nemen, hangt af van:

1. het (taal)onderwijs zoals het op dat moment aanwezig is in de school, meer bepaald de sterke punten en de werkpunten;
2. de noden van leerlingen én leraren – niet alleen op het vlak van taalleren, maar ook op het vlak van bijvoorbeeld professionalisering;
3. de prioritaire doelstellingen die het team wil bereiken.

Maar welke acties of doelstellingen schoolteams ook kiezen of welke tussenstappen ze zetten, het einddoel blijft hetzelfde: de taalcompetenties van leerlingen versterken.

Een nieuwe, geüpdatete definitie

Als we de oude definitie van taalbeleid samenvoegen met de definitie uit schooleffectiviteitsonderzoek, dan kunnen we taalbeleid als volgt definiëren:

Een taalbeleid is een gezamenlijke, doordachte en goed opgevolgde combinatie van initiatieven waarmee schoolteamleden: (1) effectief taalstimulerend onderwijs in elke klas trachten aan te bieden; en (2) een leeromgeving voor leraren trachten te creëren, om zo samen de taalcompetenties van leerlingen te versterken.

4 Hoever staan Vlaamse scholen met hun taalbeleid?

Taalbeleid werd in 2007 officieel een kernonderdeel van het Vlaamse onderwijsbeleid. De toenmalige minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke riep elke school op om een taalbeleid uit te werken. Hoewel er maar weinig studies zijn uitgevoerd die de implementatie van taalbeleid in scholen nagaan, hebben we dankzij inspectieverslagen en het onderzoek dat in het kader van SONO werd uitgevoerd, wel een idee over hoe het taalbeleid van Nederlandstalige scholen eruitziet. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe scholen met taalbeleid aan de slag zijn gegaan, van aan het begin van de maatregel tot nu.

Hoe zijn scholen twintig jaar geleden begonnen met hun taalbeleid?

Nog voor de officiële oproep om een taalbeleid in te richten, waren verschillende scholen al bezig met een vorm van taalbeleid. Dat gebeurde voornamelijk in het kader van hun gelijke-onderwijskansenbeleid (GOK-beleid). Het taalbeleid van veel scholen was vooral gericht op kwetsbare leerlingen.¹² Uit onderzoek van het Vlaams Steunpunt voor Gelijke Onderwijskansen¹³ blijkt dat veel scholen sterk hadden ingezet op het creëren van bewustzijn voor de moeilijkheden van de instructietaal in alle vakken. Dat leidde echter nog niet tot meer taalgericht vakonderwijs of taalstimulerende praktijken in verschillende vakken. Schoolteams namen verschillende initiatieven zoals de remediëring van anderstalige leerlingen, het screenen van examenvragen op onduidelijk taalgebruik en het corrigeren van schrijf- of spreekfouten van leerlingen (bijvoorbeeld spreken in volzinnen). Taalgericht vakonderwijs of andere vormen van taalstimulerend onderwijs waren enkel zichtbaar in de lespraktijk van individuele leerkrachten.

Enkele jaren na de invoering van de beleidsmaatregel van minister Vandenbroucke voerde de Vlaamse onderwijsinspectie een doorgedreven, kwalitatief onderzoek uit naar de implementatie van taalbeleid in Vlaamse basis- en secundaire scholen (2010-2014).¹⁴ Daaruit bleek dat ongeveer twee derde van de scholen in 2014 een expliciet talenbeleidsplan had uitgewerkt. In de overige scholen werd het initiatief veelal overgelaten aan individuele leerkrachten. Hoe dan ook concludeerde de inspectie dat er in veel scho-

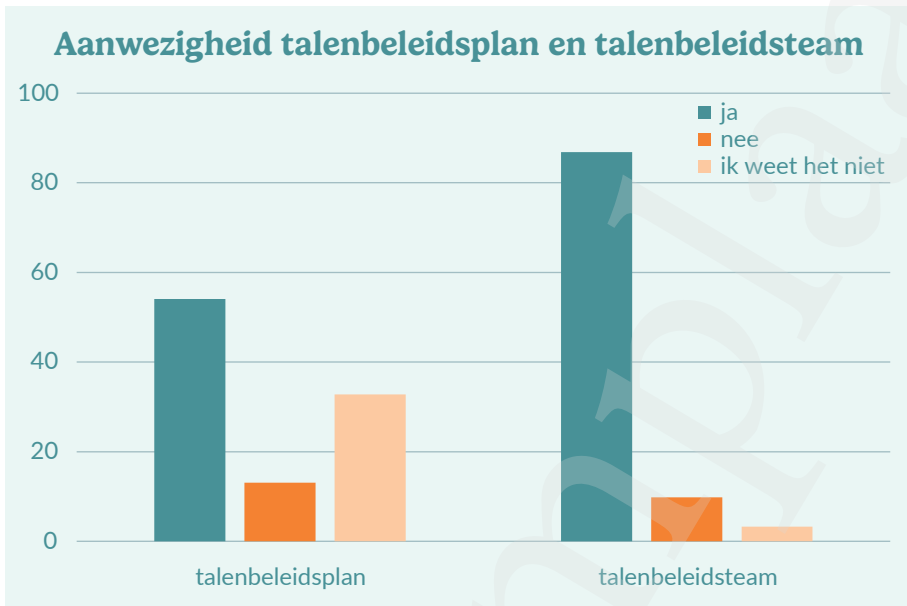
len – zelfs in die scholen met een expliciet en structureel talenbeleid – nog veel marge ter verbetering is. De inspectie benoemde vier werkpunten:

1. Taalbeleid blijft in veel scholen nog te veel opgesloten in de directiekamer en raakt onvoldoende tot op de klasvloer. Met andere woorden: de directie heeft samen met een kernteam, een middenkader of een talenbeleidscoördinator een expliciet talenbeleidsplan opgesteld, maar bij de totstandkoming van dat plan werd het team onvoldoende geraadpleegd. Bovendien hangt de uitvoering van het plan grotendeels af van de goodwill van individuele leerkrachten.
2. Het taalbeleid heeft in een groot aantal scholen te weinig impact op het onderwijs in niet-taalvakken. Het taalbeleid focust nog te sterk op maatregelen die door taal-leerkrachten moeten worden genomen (zij moeten bijvoorbeeld extra taalondersteuning aanbieden aan leerlingen die dat nodig hebben), en niet op initiatieven van niet-taalleraren om bijvoorbeeld bewuster met instructietaal om te gaan.
3. Veel scholen hebben wel een visie op taalbeleid uitgeschreven, maar de implementatie ervan verloopt met horten en stoten. Dat heeft soms te maken met het feit dat de uitvoering van de geplande acties nieuwe of specifieke competenties van de leraren vereist en er te weinig ondersteuning en kansen tot professionalisering aan de leraren worden geboden om die competenties te ontwikkelen.
4. De evaluatie van taalbeleid is weinig systematisch. Er wordt in weinig scholen nagegaan of het taalbeleid effect heeft op de kwaliteit van het (taal)onderwijs en op de (taal)ontwikkeling van de leerlingen.

Hoever staan Vlaamse scholen vandaag met hun taalbeleid?

Tussen 2016 en 2020 werd in het kader van het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek (SONO) onderzoek gevoerd naar taalstimulerende maatregelen in Vlaamse scholen.¹⁵ Zowel aan de hand van vragenlijstgegevens als op basis van casestudies in enkele scholen schetsen de onderzoekers een recent overzicht van de implementatie van taalbeleid in Vlaamse scholen.

De onderzoekers besloten dat scholen heel wat inspanningen leveren om een talenbeleid te implementeren. Bijna 90% van de secundaire scholen heeft een taalbeleids-team – soms viel dat team samen met de vakgroep Nederlands – en 50% beschikt over een taalbeleidsplan. Opmerkelijk: ongeveer één op de drie leden van een taalbeleids-team is niet zeker of de school over een taalbeleidsplan beschikt (figuur 4.1).



Figuur 4.1. Organisatorische taalbeleidsmaatregelen in 20 SO-scholen (gebaseerd op Vanbuel et al., 2020).

In de meeste scholen bleek taalbeleid evenwel een erg complexe onderneming. Zeker in secundaire scholen is de implementatie van talenbeleid door de verschillende achtergronden en prioriteiten van niet-taalbeleidskrachten niet altijd even gemakkelijk. Zowel de uitwerking als de uitvoering van taalbeleid komt vooral op de schouders van de directie, GOK-coördinator en/of taalbeleidskrachten terecht. De maatregelen die schoolteams nemen, hebben vooral betrekking op klasexterne praktijken zoals het inrichten van een boekenhoek of het aanbieden van klasexterne remediëring. Er is weinig evaluatie van het talenbeleid en weinig samenwerking tussen leerkrachten binnen eenzelfde school: dat zijn net factoren die in de literatuur als belangrijke onderdelen van een doeltreffend talenbeleid worden aangestipt. Bovendien richt het merendeel van de talenbeleidsmaatregelen zich op een selecte groep van leerlingen (namelijk leerlingen met een andere thuistaal of leerlingen met specifieke taalnoden). In veel scholen is het taalbeleid in de praktijk eerder remediërend dan preventief, in tegenstelling tot de oorspronkelijke doelstellingen van het beleid van de overheid.

Daarnaast onderzocht de Vlaamse onderwijsinspectie in 2019¹⁶, in opvolging van de resultaten uit 2015, hoever de implementatie van taalgericht vakonderwijs stond in secundaire scholen. De conclusie luidt ook in dat rapport dat de implementatie van talenbeleid nog steeds erg moeizaam verloopt. Hoewel het onderzoeksrapport verslag uitbrengt van de situatie in een klein aantal scholen, sluiten de bevindingen aan bij eerdere vaststellingen. Secundaire scholen moeten volgens de inspectie meer inspanningen leveren vooraleer hun vakonderwijs als taalgericht en taalontwikkeland kan worden beschouwd.

Desondanks besluiten de SONO-onderzoekers dat er veel bereidheid is bij schoolteams om te werken rond taalstimulerende maatregelen en taalbeleid: twee op de drie taalbeleidsleden en directies vinden taalstimulering een prioriteit voor de school, en 70% van de leerkrachten geeft aan dat ze taalstimulering belangrijk vinden.

5 Waarom is een taalbeleid implementeren zo moeilijk?

Het Vlaamse onderwijsbeleid zet meer dan ooit in op taal. Sinds het onderwijsvoor-rangsbeleid in 1991, dat specifiek bedoeld was om kinderen van arbeidersmigranten te ondersteunen bij de verwerving van het Nederlands, is het Vlaamse onderwijsbeleid zich steeds meer gaan richten op de ontwikkeling van taalvaardigheid Nederlands. Sinds 2002 richt dat beleid zich niet alleen meer op anderstalige leerlingen, maar ook expliciet op leerlingen die thuis Nederlands spreken. Onderzoek had immers uitgewezen dat leerlingen die thuis Nederlands spreken net zo goed moeilijkheden ondervinden met de taal die op school wordt gebruikt om leerinhouden over te brengen en te evalueren.¹⁷

Taalbeleid is sinds 2007 onderdeel van het onderwijsbeleid, met als doel om het taal(sti-mulerend) onderwijs in alle scholen te verbeteren. Maar zoals uit hoofdstuk 4 blijkt, wor-stelen veel scholen met de uitwerking en de invoering van een taalbeleid. Hoe komt dat?

Gewoon implementeren in de school, en klaar?

'Well, the policy is done, all we now have to do is implement it.'

Dit citaat komt uit het boek van Michael Fullan¹⁸, die het op zijn beurt ontleende aan een beleidsmaker in de Verenigde Staten. Heel lang leefde het idee dat het moeilijkste werk van taalbeleid het bedenken van een visie, taalbeleidsdoelen en -acties was. Pas in de jaren '90 kwam onderzoek naar de implementatie van onderwijsbeleid goed op gang, en daaruit kwam een heel andere conclusie naar voren: *'Policy is easy, enactment is not.'*¹⁹ Een beleid bedenken en uitwerken is één ding, het invoeren en laten 'werken' in de praktijk is nog iets anders.

Er zijn namelijk allerlei factoren die invloed hebben op hoe een taalbeleid er in de prak-tijk uitziet: uiteraard spelen de gekozen beleidsfocus, maatregelen en strategieën een rol. Maar ook de betrokkenen en de schoolcontext (bijvoorbeeld de leerlingen, de school-cultuur, de gebouwen, het personeelsbeleid, externe druk van ouders) hebben een grote invloed op het daadwerkelijke, uitgevoerde taalbeleid van de school.²⁰ Vanuit een prak-tijkgericht perspectief op taalbeleidsprocessen in scholen keren een aantal verklaringen steeds terug voor de moeizame implementatie van taalbeleid.

Zijn schoolteams te weinig gemotiveerd?

Als eerste verklaring wordt vaak gekeken in de richting van leraren. Leraren zouden te weinig geëngageerd zijn om mee hun schouders te zetten onder maatregelen om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Uit vragenlijstgegevens en interviews met leraren, directies en taalbeleidscoördinatoren van het SONO-onderzoek²¹ blijkt echter dat daar wellicht niet het schoentje wringt. Zowel leraren zelf als de leden van taalbeleidswerkgroepen schatten het engagement voor taalstimulering van teamleden hoog tot zeer hoog in, net zoals hun wil om samen na te denken over hoe het onderwijs in de praktijk meer taalstimulerend kan worden.

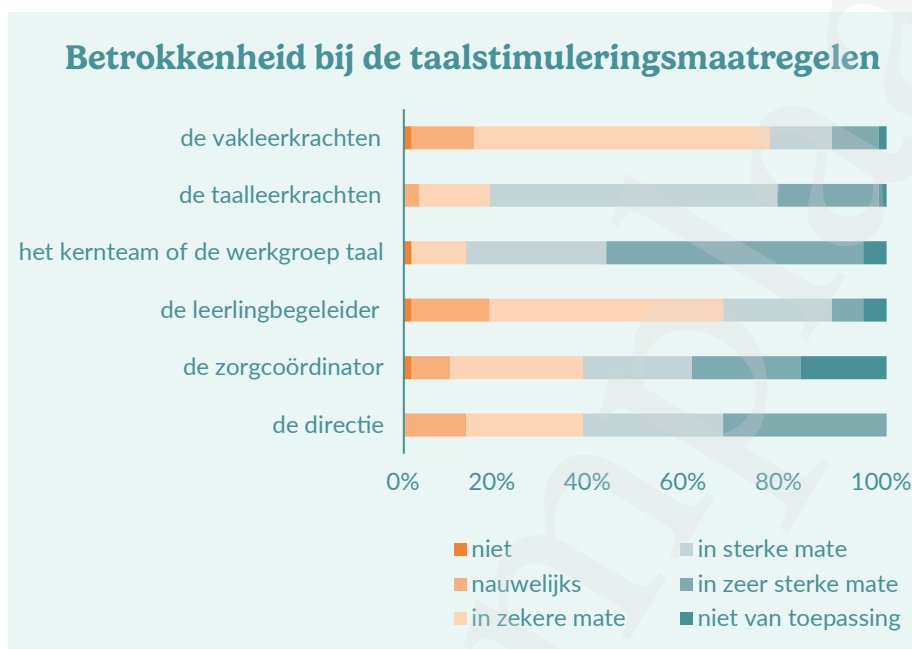
Uit datzelfde onderzoek bleek echter ook dat schoolteams vaak bezig zijn met andere, meer prioritaire zaken, waardoor taalbeleid even naar achteren wordt geschoven. Bovenal lieten de resultaten zien dat schoolteams taalbeleid vooral onduidelijk vinden. Bovendien heerst bij veel schoolteams het idee dat taalbeleid er vooral is voor scholen met veel leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands en/of kansarme leerlingen, of leerlingen met specifieke leernoden op het vlak van taal. Daardoor wordt een beperkte aanwezigheid van leerlingen met een andere thuistaal gezien als een vrijeleide om niet met taalbeleid bezig te hoeven zijn.

Zijn Vlaamse scholen wel klaar voor taalbeleid?

Toen de jongste auteur van dit boek scholen en klassen in het kader van een onderzoek wilde bezoeken om er over het taalbeleid van de school te gaan praten, was de eerste reactie van schoolteamleden vaak: 'Zal ik een vergadering regelen met de OKAN-leraren?' of 'Je wilt de leerkrachten Nederlands spreken?' Groot was hun verbazing soms wanneer we vroegen om óók vakleerkrachten te kunnen spreken.

Hoewel taalbeleid een gezamenlijke inspanning is van een schoolteam om ervoor te zorgen dat leerlingen de taalcompetenties verwerven die ze nodig hebben, blijkt taalbeleid in de meeste scholen in het mandje van de directeur, het kernteam taal(beleid) of de leraren Nederlands te belanden. Vakleerkrachten zijn in mindere mate betrokken bij het taalbeleid van de scholen.

>> *Hoofdstuk 3, Waarover gaat taalbeleid?*



Figuur 5.1. Betrokkenheid bij taalstimuleringsmaatregelen (gebaseerd op Vanbuel et al., 2019).

Op zich is het niet ongewoon of een slecht idee om collega's met expertise op het vlak van taalonderwijs en taalstimulering in te schakelen als trekkers van taalbeleid.

>> *Hoofdstuk 68, Wie heeft de leiding in taalbeleid?*

Voor de rol en het belang van de directie in taalbeleid.

>> *Hoofdstuk 67, Wie stel je aan als taalbeleidscoördinator?*

Leraren Nederlands of leden van de werkgroep taalbeleid zijn vaak ontzettend gemotiveerd om een degelijk taalbeleid op hun school uit te bouwen. Toch laat het SONO-onderzoek zien dat zulke teamleden vaak worstelen met hun nieuwe rol:



Er zijn cursussen in omloop op deze school waarvan je zegt: 'Ik zou zelf ook geen goesting hebben om hieraan te beginnen.' [...] Van de eerste letter tot de laatste letter allemaal tekst, of een kopie die al twintig jaar opnieuw gekopieerd is, waardoor de druk niet meer goed leesbaar is. Dat bestaat ook, hè. En dan is het natuurlijk moeilijk ... Moeten wij vanuit taalbeleid zeggen tegen onze collega's: 'Nee, dit kan niet. Dit kun je op die manier niet aanbieden aan de leerlingen.?' [...] Ja, dat vind ik heel moeilijk. Wij zijn geen baas van onze collega's, hè.

Ann, leraar Nederlands en taalbeleidslid

De twijfels die Ann beschrijft, vloeien voort uit heersende schoolculturen. Terwijl onderling vertrouwen, samenwerking en een gedeelde leiderschapscultuur belangrijke voorwaarden zijn voor taalbeleid, bestaan veel Vlaamse scholen uit lerareneilanden, meer nog dan in andere landen.²² Ook op de SONO-vragenlijst²³ antwoordt 40% van de meer dan 1 000 bevraagde leraren het gevoel te hebben dat niet iedereen op de hoogte is van de schoolafspraken omtrent taalstimulering in de school. Slechts 20% geeft aan dat dat zeker wel het geval is. Ongeveer 60% van de leraren vindt overigens dat er meer moet worden samengewerkt in zijn school om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Deze leraren zeggen eveneens dat de meeste initiatieven rond taalstimulering in hun school momenteel los van elkaar gebeuren.

>> *Hoofdstuk 54, Waarom is samenwerking tussen leraren zinvol?*

Wordt er gekozen voor de meest doeltreffende taalbeleidsmaatregelen?

In het ideale scenario worden taalbeleidsacties ingevoerd die doelgericht zijn (inspelend op de noden van leraren en leerlingen), gericht zijn op zoveel mogelijk leerlingen, haalbaar zijn en waarvan 'bewezen' is dat ze resultaat opleveren. In de praktijk blijken echter de haalbaarheid en de toegankelijkheid van acties, materialen, professionaliseringsinitiatieven de meest gehanteerde criteria voor het kiezen van concrete maatregelen te zijn, eerder dan noden van leraren/leerlingen of taalbeleidsdoelstellingen van de school.



Spelling, daar kun je gemakkelijk aan werken, vind ik. Maar schrijven is moeilijk meetbaar, want waarom gaat dat niet goed? Is dat omdat ze niet kunnen spellen? Is het omdat ze geen inzicht hebben? Hebben ze die woordenschatkennis niet? Dus dat is eigenlijk heel moeilijk.

Tessa, leerkracht geschiedenis en taalbeleidslid

De meeste taalbeleidsmaatregelen in de scholen in het SONO-onderzoek bleken gericht op de ondersteuning van leerlingen met specifieke talige noden. Elke school had compenserende maatregelen voor leerlingen met leerstoornissen (bijvoorbeeld gebruik van voorleessoftware, andere lettertypes of -groottes, meer tijd bij toetsen), in het bijzonder dyslexie. Naast specifieke maatregelen voor leerlingen met een specifieke leerstoornis werden er in de meeste scholen ook voor leerlingen die minder goed scoren op de verplichte taalscreening of voor ex-anderstalige nieuwkomers tijdens de middagpauze remediëringlessen voorzien.

Sommige scholen zetten daarnaast in op differentiatie in de lessen Nederlands door leerlingen volgens hun taalvaardigheidsniveau andere teksten of andere instructies en opdrachten te geven. Verder waren er in sommige scholen ook materialen in omloop om bijvoorbeeld de beoordeling van schrijfp opdrachten te uniformiseren tussen taalvakken, of om rapportcommentaren te standaardiseren. Andere scholen kiezen ervoor om

specifieke materialen in te voeren. Behalve de differentiatie in de lessen Nederlands en het nieuwe evaluatiekader voor schrijfoopdrachten raakt geen van die acties echter écht aan de onderwijspraktijk van leraren. Het zijn doorgaans maatregelen die bovenop de gewone lesaanpak komen, die tijdelijk zijn of specifiek voor bepaalde leerlingen werken. Meestal zijn het ook niet de meest effectieve, duurzame of structurele maatregelen.

Conclusie: waarom is taalbeleid zo moeilijk om te implementeren?

Onduidelijkheid over wat taalbeleid inhoudt of moet inhouden, veranderende rollen en samenwerkingspatronen, en keuzes voor de meest toegankelijke en haalbare maatregelen, eerder dan de meest doeltreffende of gepaste taalstimuleringsmaatregelen, zijn belangrijke verklaringen voor de moeizame implementatie van taalbeleid in scholen. Dat hoeft gelukkig niet zo te blijven: verklaringen kunnen helpen om oplossingen te bedenken en stappen vooruit te zetten.

6 Hoe ziet het taalbeleid van scholen eruit?

Veel schoolteams zijn nieuwsgierig naar hoe andere scholen taalbeleid aanpakken. En terecht! Waarom zou elke school opnieuw het warm water moeten uitvinden, als je net zo goed de mosterd kunt gaan halen bij anderen?

Spoiler alert: veel scholen worstelen met hun taalbeleid. In dit hoofdstuk bespreken we vier types van taalbeleid aan de hand van een aantal casestudies uit het SONO-onderzoek naar de implementatie van taalbeleid in Vlaamse scholen²⁴: een papieren taalbeleid, een spooktaalbeleid, een willekeurig taalbeleid en een strategisch taalbeleid. Elk type ontstaat uit een combinatie van de twee dimensies van een effectief taalbeleid en heeft eigen sterktes en zwaktes. Het identificeren van sterktes en zwaktes kan helpen om vervolgstappen te bepalen.

>> *Hoofdstuk 3, Waarover gaat taalbeleid?*

Wat is een papieren taalbeleid?

Een papieren taalbeleid bestaat hoofdzakelijk op papier – *what's in a name* – of soms zelfs alleen (nog maar) in de hoofden van bepaalde schoolteamleden (bijvoorbeeld de leden van het kernteam taalbeleid). Er heerst onder de leraren veel onduidelijkheid over de aanwezigheid van een taalbeleid in de school ('Hebben wij een taalbeleid?') of over wat taalbeleid precies inhoudt of moet inhouden. De school creëert geen leeromgeving op het vlak van taalstimulering voor leraren, en er wordt in het team slechts in beperkte mate samen nagedacht over hoe goed taalonderwijs in de klas eruit kan zien. In de praktijk zijn veel teamleden niet op de hoogte van de taalbeleidsdoelen of -maatregelen, zoals in deze school:



Interviewer: Hoe zou je taalbeleid hier op school omschrijven?

L1: Niet bestaande.

L2: Ik weet dat er in de middenschool één ding is, zo'n verplichte taalscreeningstest voor leerlingen die starten in het eerste jaar.

L3: Op basis daarvan wordt een remediëring georganiseerd door de vakleerkrachten, maar dat is het zo een beetje, denk ik.

Leraren fysica en economie, aso-school

Deze school heeft volgens de leerkrachten geen taalbeleid, op de taalscreening in het eerste jaar na. De school heeft nochtans sinds twee jaar een taalbeleidscoördinator én een uitgeschreven taalbeleidsplan.

Wat daarnaast opvalt in de citaten van de leraren, is dat dé oplossing voor slechte taalscreeningsresultaten remediëring is. Remediëring kan werken voor leerlingen die heel specifieke noden hebben, zoals leerlingen met een aangetoonde taalstoornis of leerlingen die een tijd afwezig zijn geweest door ziekte. Remediëring is echter niet de meest effectieve maatregel als het de enige taalbeleidsmaatregel is – wat in deze school het geval lijkt te zijn op basis van wat leerkrachten vertellen. Remediëring bereikt immers maar een beperkt aantal leerlingen, omdat het zo tijdsintensief is. Krachtig taalonderwijs in de klas bereikt veel meer leerlingen, én bereikt voor het grootste deel van de leerlingen dezelfde effecten als remediëring.

>> *Hoofdstuk 12, Wat zijn de kenmerken van krachtig talenonderwijs?*

Wat is een spooktaalbeleid?

Bij een spooktaalbeleid heeft een school(team) een heel duidelijk idee over wat er moet gebeuren in de klassen om de taalvaardigheid van leerlingen te versterken, maar in de praktijk komt er bijzonder weinig van in huis. Een taalbeleidsteam van drie tot vier personen heeft grondig opzoekwerk verricht naar wat effectief taalonderwijs is, onder andere door allerlei nascholingen te volgen en boeken te lezen, en ging ook na op welke manier de implementatie van taalbeleid kan verlopen. Er gaat ook veel aandacht naar het registreren van wat er op het vlak van onderwijs in de klas beter moet.

Het probleem met een spooktaalbeleid is dat er niet gewerkt wordt aan het creëren van een krachtige leeromgeving voor leerkrachten. Leerkrachten worden gezien als de uitvoerders van taalbeleidsmaatregelen die worden uitgedokterd door dat kleine (taal) beleidsteam. Er is amper sprake van echte samenwerking of gezamenlijke reflectie tussen leerkrachten. Het talenbeleid blijft vooral beperkt tot de maatregelen die de talenbeleidsgroep heeft afgesproken (bijvoorbeeld voorleessoftware voor leerlingen met dyslexie, taallessen voor anderstalige leerlingen, individuele remediëring na de taalscreening ...). Het gevolg is dat leerkrachten (en dan vooral de niet-taalleerkrachten) niet op de hoogte zijn van het taalbeleid:

In het voorbeeld is er geen draagvlak voor de maatregelen, waardoor die maatregelen naar de achtergrond verdwijnen zonder echt te zijn uitgevoerd. In sommige scholen met een spooktaalbeleid krijgt 'taalbeleid' daardoor soms een slecht imago bij leerkrachten, vooral als de maatregelen door de directie of het taalbeleidsteam worden opgelegd aan de leerkrachten. Die laatste krijgen het gevoel dat ze niet goed bezig zijn en daardoor kan het woord 'taalbeleid' op termijn weerstand uitlokken.

>> *Hoofdstuk 71, Hoe omgaan met weerstand bij de implementatie van taalbeleid?*

Wat is een willekeurig taalbeleid?

In scholen met een willekeurig taalbeleid worden veel verschillende maatregelen genomen. Vaak hebben die te maken met het invoeren van materialen: er zijn allerhande stappenplannen voor leraren en/of leerlingen, boeken in de vernieuwde boekenhoek, extra (taal)methodes om leerlingen te ondersteunen, verslagen van bijscholingen, posters op de muren ... Het grote voordeel van een willekeurig taalbeleid is dat het merendeel van de teamleden op de hoogte is van het taalbeleid, ziet dat er iets gebeurt, en ook regelmatig bij elkaar zit om over taalbeleid na te denken. Het grote nadeel van een willekeurig taalbeleid is dat teamleden moeilijk de vinger kunnen leggen op waar het taalbeleid van de school echt om draait en welke doelen prioritair worden nagestreefd. Er wordt veel gedaan, maar een visie ontbreekt. Er is geen duidelijke focus, het is onduidelijk waartoe al die acties of materialen moeten leiden. Bovendien zijn de acties niet noodzakelijk doeltreffende acties die taalontwikkeling bevorderen. Er is weinig reflectie over wat effectieve taalstimulering inhoudt en veel leerkrachten hoeven niet noodzakelijk iets aan hun onderwijspraktijk te veranderen.



We doen heel veel goede dingen hier op school: we hebben strategiekaarten voor leerlingen, er is meer uitgebreide feedback op rapporten en er is een bijscholing over interactief lesgeven. Maar nu moet het nog een goed concept worden, een echt taalbeleid dat afgestemd is op wat onze school nodig heeft.

Roos, schooldirecteur



Ja, we zijn te praktisch bezig. We hebben eigenlijk altijd heel concreet materiaal ontwikkeld, voor onze collega's en dergelijke. We moeten meer afstand nemen van het praktische, meer op beleidsniveau sturen.

Ellen, taalbeleidsteamlid

In de school van Roos en Ellen zijn veel taalstimuleringsacties op poten gezet door middel van uitwisseling en reflectie over taalstimulering tussen leraren. Dat alles gebeurt echter zonder duidelijke doelstellingen, focus of visie: er worden acties gestapeld, maar niet geordend. Een gevolg is dat teamleden (weer) nieuwe acties bewust links laten liggen wegens 'te veel extra's'. Bovendien geven leraren in scholen met dit soort taalbeleid aan dat er weinig tot geen evaluaties of opvolgingen van de taalstimuleringsacties zijn, waardoor ze het gevoel krijgen dat het allemaal toch niet zo belangrijk is en dat het louter gaat om 'probeersels': vandaag dit, morgen weer iets anders.

Wat is een strategisch taalbeleid?

Een strategisch taalbeleid is een taalbeleid waarbij beide dimensies van een krachtig taalbeleid sterk ontwikkeld zijn. In het taalbeleid is er aandacht voor effectief taalonderwijs in elke klas en tegelijkertijd wordt ervoor gezorgd dat leerkrachten de competenties kunnen ontwikkelen om die principes van effectief taalonderwijs te integreren in hun lessen. Er zijn bijvoorbeeld nascholingen die heel specifiek gaan over de gekozen taalstimuleringsmaatregelen, er worden lerende netwerken met andere scholen over zulke maatregelen opgestart, en de infrastructuur maakt het mogelijk om de taalstimuleringsmaatregelen ook zo uit te voeren (bijvoorbeeld klaslokalen naast elkaar met open deuren voor de co-teaching-klas). Een strategisch beleid onderscheidt zich van een spooktaalbeleid doordat er wél wordt ingezet op een strategische leeromgeving voor leerkrachten, en onderscheidt zich van een willekeurig talenbeleid doordat er wél wordt gefocust op evidencebased taalstimulerend onderwijs.

Scholen met een strategisch taalbeleid vormen een minderheid. In het SONO-onderzoek kon het taalbeleid in slechts twee van de twaalf scholen worden getypeerd als een strategisch taalbeleid. In beide gevallen ging het om schoolteams die al meer dan tien jaar sterk inzetten op taalbeleid. In één school die betrokken was in het onderzoek raakt het taalbeleid aan alle vakken, want maatregelen hebben onder andere betrekking op het opstellen van vragen in opgaven en examens, het geven van heldere instructies in de les en de toevoeging van evaluatie-enquêtes voor leerlingen bij examens. Het taalbeleid van deze school moet zowel het leerproces van leerlingen bevorderen, als leerkrachten bewust maken van talige moeilijkheden in hun vak. Daartoe worden er feedbacksessies georganiseerd door het taalbeleidsteam. Ook de nascholingen worden eraan gewijd. Daarnaast zijn er in deze school ook maatregelen specifiek voor anderstalige leerlingen (OKAN'ers) en leerlingen met leerstoornissen.

7 Welk type talenbeleid heeft jouw school?

Een schoolzelftest voor taalbeleidsteams

Werkt jouw school aan een talenbeleid, maar vind je het moeilijk om in te schatten of jullie op de goede weg zijn? Doe de test en ontdek de sterke punten van jullie talenbeleid en de uitdagingen voor de toekomst.

1. Hoever staat jullie talenbeleid?

- a) We zijn nog aan het uitzoeken welke talige uitdagingen interessant/nodig/haalbaar zijn op onze school.
- b) We kennen de noden van de leerlingen en we weten welke doelen we willen bereiken. De leerkrachten moeten het nu nog in de praktijk brengen.
- c) Er gebeurt heel wat rond taalstimulering (onder meer studiedagen, overleg met het hele team, aankoop van nieuwe materialen), maar we zijn het overzicht een beetje kwijt.
- d) We hebben een aantal verbeterpunten en bijbehorende concrete acties vastgelegd. We passen onze professionalisering, materialen en partnerschappen aan in functie van wat leerkrachten nodig hebben om die acties uit te voeren en de doelen te bereiken.

2. Wat omschrijft de taalstimuleringsmaatregelen in jullie school het best?

- a) De maatregelen bevinden zich vooral op schoolniveau en vragen weinig verandering in de klassen. Ze kunnen bovendien relatief snel worden ingevoerd, zoals de uitbreiding van een boekenhoek, het ophangen van woordenschatposters of het invoeren van kwartierlezen.
- b) Het talenbeleidsteam kiest doelen en acties die een aanpassing vragen van de klaspraktijk van leerkrachten, maar dat vraagt natuurlijk veel tijd.
- c) We proberen goede materialen te vinden of zelf te maken die leerkrachten kunnen gebruiken om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren, hen samen te laten lesgeven of hen taalstimuleringsstips te geven.
- d) We hebben met (een groot deel van) het schoolteam maatregelen afgesproken waarvan onderzoek zegt dat ze werken, die passen bij onze doelstellingen en die elke leerkracht wil én haalbaar vindt om in te voeren in zijn of haar dagelijkse klaspraktijk.